

Ἰσχυρώς ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου, μήκους 0,38· πλάτ. 0,11· πάχους περίπου 0,02·

Λεόδικος | Εὐραγένο[υ]ς ἥρωος χρηστὲ | χαῖρε

Τὸ Ε ἐν ἀρχῇ τοῦ 2 στιχ. φαίνεται ὀλίγον βέβαιον.

Ἐπὶ μαρμάρου, ὕψους 0,29· πλάτ. 0,17· πάχ. 0,13· κεκοσμημένον κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς με στέφανον καὶ δύο κλάδους δένδρων.

Συντυχικνὲ | χρηστὲ | χαῖρε.

Ἐπὶ λίθου ἀπλοῦ, μήκους 0,24· πλάτ. 0,18· πάχ. 0,09· κεκοσμημένον κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς με φύλλον κισσοῦ καὶ καυλὸν ὅμοιον τῷ τοῦ καλάμου·

Ἑρμεί|ας Φοβε|ροῦ ἥρωος.

Ὁ Κ. Ἰωαννίδης προστίθηναι ἔτι μίαν ἐπιγραφὴν ἀνακαλυφθεῖσαν ἐν Κολοφῶνι τῆς Ἀμοργοῦ ἐπὶ μαρμάρου ὕψους 0,30· πλάτ. 0,22· πάχ. 0,09· με στίχους ὑπὸ γραμμῶν διαχωριζομένους καὶ κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς κεκοσμημένον διὰ τῶν μορφῶν πτηνοῦ καὶ κυάθου.

Τέχνα τέ|κνων ἐσιδῶ|ν Ἑρμῆς Ἑσ|πέρου ἐτῶ|ν ξ· ἥρ[ω]ι|κῷ θανάτῳ | τῷδε τετε[υ]λ|χε τάφῳ.

Σημειωτέα δὲ ἡ σύνταξις τοῦ τευχάκειν κατὰ δοτικὴν, δηλ. ἀμεταβάτως, ἔτι δὲ καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ γράψαντος νὰ δωρήσῃ εἰς ἡμᾶς δίστιχον οὐχὶ πολὺ ἐπιμεμελημένον τοῦλάχιστον ἐν τῷ ἑξαμέτρῳ.»

G. HENZEN.

ΑΝΑΜΙΚΤΑ.

Ἐπιστολὴ Η' (*).

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὴν 9 Ὀκτωβρίου 1864.

Τῷ διευθυντῇ τῆς Παρδώρας.

Πλὴν τοῦ Φιλολογικοῦ καὶ δύο ἕτεροι Σύλλογοι, ὁ ἱατρικὸς καὶ ὁ μουσικὸς, τιμῶσι τοὺς ἐνταῦθα ὁμογενεῖς. Τῶν Συλλόγων τούτων τὰ ἔργα δὲν ἐγένοντο ἄχρι τοῦδε γνωστὰ διὰ τοῦ τύπου· συμπεραίνω ὅμως ἐξ ὧων ἤκουσα ὅτι τὰ τοῦ μουσικοῦ ἰδίως δὲν ὁ' ἀποβῶσιν ἄγωνα. Δὲν πρόκειται μόνον ἐν αὐτῷ πῶς νὰ βελτιωθῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, ἀπαλλασσομένη τῶν ἐκμελῶν καὶ ἐριδούπων τόνων, καὶ ἀναλαμβάνουσα ἱεροπρέπειαν καὶ σεμνότητά· τοῦτο δὲν φαίνεται δύσκολον ἐὰν αἱ διορθωταὶ ὧσιν ἐγκρατεῖς τῆς τε μουσικῆς τέχνης καὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Ἀξιῶ δὲ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὴν μάθησιν, διότι, ὡς ἡ γρηφὶς τὸ φῶς, τὴν σκιάν,

τὰ χρώματα, τὰ αἰσθήματα, τὰς κινήσεις, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἐμμελὴς φωνὴ δρεῖλει νὰ παριστᾷ μεθ' ὅσης αἰὼν τε ἀκριβοῦς τὴν δύναμιν τῆς λέξεως, τὸν νοῦν, τὸ πάθος τοῦ λόγου. Τότε μόνον ἡ μουσικὴ ὁμολογεῖται ἐμφαντικὴ, τότε μόνον εὐμοιρεῖ τῆς σήμερον λεγομένης ἐκφράσεως, τότε συγκινεῖ καὶ κατανύττει. Ὁ ὕψιλλων δὲν ψάλλει μόνον πρὸς αἶνον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς κατάνυξιν τῶν περιστώτων· ψάλλει ἵνα ἀναπτύξῃ καὶ οὐ· χὶ ἵνα ἐλαττώσῃ τὴν εὐλάβειαν, ἵνα ἡλεκτρίσῃ καὶ ἐπάρῃ οὐχὶ ἱν' ἀποκρούσῃ καὶ ταπεινώσῃ τὰς ψυχάς. « Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐναρμόνια μέλη ἡμῶν ἐπινενόηται, λέγει ὁ Μέγας Βασιλεὺς, ἵνα ὡς οἱ παῖδες τὴν ἡλικίαν, ἡ καὶ ὅλως οἱ νεκροὶ τὸ ἥθος, τῷ μὲν δοκεῖν μελωδῶσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὰς ψυχὰς ἐκπαιδεύωνται. » Ἀλλὰ καὶ πρὸς μόνον τοῦ Θεοῦ τὸν αἶνον ἂν ἔψαλλεν, οὐκ εἰς τὰς ἀκοὰς τῆς θείας μεγαλειότητος εἴ ποτε συγκατέβηκινον πρὸς βρόμβους σπαράκτας καὶ ὠτοκόπους! Τὴν ἀνάγκην τῆς γνώσεως τῆς γλώσσης ἡσθάνθη ἐπεὶ ποτὲ παρὰσταθὲς εἰς τὴν θεῖαν λειτουργίαν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἐν Βιέννῃ ὀρθοδόξων. Ὡς ἔγραφόν σοι τὴν 7 τοῦ λήξαντος (*), οἱ ψάλλται μελωδοῦσι μουσικὴν συντεθείσαν ἐπίτηδες ὑπὸ Γερμανοῦ· ἀλλ' ὁ ξένος οὗτος ἢ ὅλως ἡγνῶει ἢ μετρίως ἐγίνωσκε τὴν ἐλληνικὴν, διότι τὸ μέλος, εἰ καὶ γλυκὺ, ἀτελῶς ὅμως ἐρμηνεύει τὴν σημασίαν τῶν ἱερῶν λογίων. Ναὶ μὲν καὶ ἄνευ τῆς βοηθείας τῆς μουσικῆς πολὺ ἔχει τὸ ὕψος καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν δύναμιν ἡ μυσταγωγία· ἀναντιρρήτον ὅμως ὅτι καὶ ἡ μελωδία, ἡ προσφυὴς μελωδία, ἐπαυξάνουσα τὸ μυστηριώδες τῆς ὑπερκνθρώπου θυσίας, ἀναπτέροισι ἔτι μᾶλλον τὸν νοῦν καὶ ἐμφορεῖ πνεῦμα ἀγάπης καὶ πραότητος εἰς τὴν καρδίαν. Τόνισον κατὰ τέχνην καὶ κατ' ἐννοιαν τὸ Χερουδικόν, τὴν προσδοποίησιν τύττην πρὸς τὴν τέλει τοῦ ὑπερφυσικοῦ μυστηρίου, τὴν προσκαλοῦσάν σε ν' ἀπεκδυθῇς πάσης βιωτικῆς μερίμνης, καὶ ἡ ψυχὴ σου ἀποσπωμένη ἀνεπαίσθητως ἀπὸ τῶν ἐπιγείων μεταρσινοῦται εἰς οὐρανοὺς καὶ ἰσαγγελὸς καθίσταται.

Πλὴν δὲ τῆς βελτιώσεως τύττης καὶ ἕτερον σκοπὸν προτίθεται ὁ μουσικὸς Σύλλογος, σκοπὸν ἱστορικὸν καὶ διὰ τοῦτο πολλὴν ἔχοντα τὴν ἀξίαν. Γνωστὸν ὅτι ἐπικρατεῖ παρὰ πολλοῖς ἡ δόξα ὅτι ἡ ἡμετέρα μουσικὴ, καὶ τοὶ παρὰκρηρεῖσα, ἐτήρησε τὰς βάσεις τὰς καταβληθείσας ὑπὸ τῶν νομοθετῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅτι εἰσὶν αὐταὶ αἱ τῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ δόξα αὕτη δὲν φαίνεται ἀπίθκνος, οὐ μόνον διότι ἡ ἄλυσις τῆς παρὰκρύσεως ἐφθασεν ἐν γένει καὶ μέχρις ἡμῶν ἀσύντριπτος, ἀλλὰ καὶ διότι αὕτη ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀπηξίωσε νὰ τηρήσῃ ἐθνη τινὰ

(*) Ὅρα φυλλάδ. 349—353.

(*) Ὅρα φυλλάδ. 350, σελ. 343.

ἐκ τῶν τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας τῶν Ἑλλήνων. Ὅσοι ἀναμφοισθήτητοι καὶ ὅσοι καταφανεῖς καὶ ἂν ὁμολογοῦνται ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ θεϊότης τῆς χριστιανικῆς πίστεως, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξοντωθῇ διὰ μιᾶς θρησκείας πατροπαράδοτος, προαιωνία τὴν καταγωγὴν καὶ μηδεμίαν ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὴν νεωτέραν. Ἰδοὺ διὰ τί οἱ ἀληθῶς σοφοὶ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, συγκαταβιβάζοντες εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, παρεδέχθησαν οὐκ ὀλίγα ἐκ τοῦ περὶ τῆς ἀναιμίας τοῦ θυσίας τυπικοῦ τῶν ἀρχαίων. Οὐδόλως ἄρα παράδοξον ἂν παρεδέχθησαν καὶ τὴν μουσικὴν· οὐδ' ἐννοῶ διὰ τί ἤθελον ἀποδυθῇ εἰς μακτίους κόπους ἵνα δημιουργήσωσι νέαν, παρούσης τῆς πατρικῆς, τῆς ἀνηκούσης μάλιστα εἰς τὸ πλεόν πεπολιτισμένον τῶν τότε ἐθνῶν.

Καὶ τὴν ἀνεύρεσιν λοιπὸν τῶν μεταξὺ τῆς ἐφ' ἡμῶν καὶ τῆς ἀρχαιοτέρας μουσικῆς σχέσεων ἐπιδιώκει ὁ Σύλλογος. Καὶ τοῦτο μὲν φαίνεται ἀδύνατον· ἀλλ' ἀδύνατος ἐθεωρεῖτο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας καὶ τῶν ἱερογλυφικῶν ἢ ἀνάγνωσις· σοφὸν ὅμως ὁ χρόνος. Πλὴν καὶ τοῦ σκοποῦ τούτου ἀστοχοῦντος, πιθανώτατον ν' ἀναβῇ βαθμηδὸν δι' ἐπιμόνου ἐρεῦνης μέχρι τῆς μουσικῆς, ἥτις ἦτο ἐν χρήσει πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ σημαδόφωνα παραδείγματα χάριν τῶν χρόνων ἐκείνων σώζονται ἐν χειρογράφοις· ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς Ἑσπερίας περιηγητῶν συνειθίζον καὶ συνειθίζουσιν ἔτι νὰ ἐρμηνεύωσι περιεργείας ἕνεκα διὰ τῶν ἰδίων σημαδωφῶνων μέλη ἡμέτερα, ἢ εὑρεσις τῆς ζητουμένης σχέσεως θέλει, νομίζω, διευκολυνθῇ, διὰ τῆς συμπαραβολῆς τούτων, τῶν ὁποίων οἱ φθόγγοι εἰσὶ γνωστοί, πρὸς τὰ ἀρχαιότερα.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν Συλλόγων καὶ τῶν εὐεργετικῶν Φιλοπτώχων Ἀδελφοτήτων, περὶ ὧν διέλαθεν ἄλλοτε ἡ Παρθένωρα, ἔχει τι ἄλλο ἡ Κωνσταντινούπολις πολὺ ἀνώτερον καὶ πολὺ πλεόν ἐνδιχέρον τὸν ἑλληνισμόν, τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ ὀρθότερον τὰ τοῦ Γένους, ὡς κοινῶς λέγεται. Δὲν ἀγνοῶ ὅτι πολλάκις πολλοὶ μου κατεγέλαταν ἐν Ἀθήναις, ἀκούοντές με ὁμιλοῦντα καὶ γράφοντα ἐνθέρμως περὶ τούτων· οὐδ' ἐλησμόνησα ὅτι ὁσάκις ἐκάλεσά τινος τῶν ἰσχυόντων τὴν προσοχὴν εἰς αὐτά, ἢ πρόφασιν εὔρε τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, εἰπὼν αὐτὴν ἀξιοῦσαν ὁλοκλήρους τὰς φροντίδας τῶν πολιτευομένων, ἢ ἀνεθυμίζων τὰς ἰσχυρὰς ἐνεργείας τῶν ξένων κατὰ τὴν Ἀνατολὴν, δυσχυρίσθη ὅτι ἀδύνατον ν' ἀντιπαλαίσῃ ἢ ἄπορος καὶ ἀσθενὴς Ἑλλάς πρὸς αὐτάς. Περιττὸν νὰ ἐπαναλάβω τί ἀπήντησα εἰς τοὺς ἀλόγους τούτους λόγους· ἀναγκαῖον μόνον κρίνω νὰ καταδείξω καὶ αὐθις ταῦτο, ὅτι τοιαύτην καὶ τοσαύτην ἔχουσι τὴν ἰσχὺν, τοιοῦτο καὶ τοσοῦτο τὸ ἀξίωμα ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, ἡ ἑλληνικὴ

γλῶσσα, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὰ ἑλληνικὰ βιβλία, οἱ Ἕλληνες πράκτορες, ὥστε ἐνώπιον συνετῆς, ἐπιτηδείας καὶ προνοητικῆς διαχειρίσεως αὐτῶν, πᾶσα ἐναντία ἐνέργεια καταβάλλεται. Ἀλλ' ὅπως γίνῃ τοιαύτη διαχείρισις ἀνάγκη νὰ ἀννήψωσιν οἱ αὐτόθι παροινούντες πολιτικοί, καὶ ἀννήφοντες νὰ αἰσθανθῶσι τὸ μέχρι κέρου ἐπαναληφθὲν, ὅτι ἡ μεγαλή, ἡ πλουσία, ἡ πολυάνθρωπος Ἑλλάς δὲν εἶναι τὸ κατεσληκὸς ψυχίον, οὗ τινος τὴν ἀνεξαρτησίαν ἐπεκύρωσεν ἡ διπλωματία, ἀλλ' ἐκείνη τῆς ὁποίας ἡ ἔδρα πρὸ αἰώνων ἰδρύθη καὶ ὑπάρχει σήμερον καὶ ἔσται διὰ παντὸς ἐν τῇ πόλει τοῦ Κωνσταντινίου.

Ταῦτά μοι λέγων πρὸ ἐτῶν ὁμογενὴς τις ἐκ τῶν ἐνταῦθα ἐπιφανῶν, ἐμέμφετο τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος· προέβαινε δὲ καὶ πορρωτέρω ἢ κατάκρισις, διότι ἐλεθρίκην ἐνόμαζεν εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα τὴν εἰς Ἀθήνας συρροὴν πάντων τῶν ἐμπείρων Ἑλλήνων. Τὴν ὀρθότητά ὅμως τῶν παρατηρήσεων τούτων δὲν ἐνόησα τότε ὥς σήμερον, ὅτε καίριον, πνευμάτιον ζητήματα συντεκράττουσι μέχρις ἀνατροπῆς τὰ θεμέλια τῶν πραγμάτων τοῦ Γένους. Ἡ δήμευσις τῶν ἐν Δακίᾳ μοναστηρίων, ὁ ἐπικείμενος χωρισμὸς τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἡ ἐπελθοῦσα διατάραξις τῶν κοινῶν μετὰ τὴν παραδοχὴν τῶν νέων κανονισμῶν, καὶ πρὸ πάντων αἱ κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας φανεραὶ καὶ ὑπουλαὶ ἅμα δὲ καὶ ἀνένδοτοι ἐνέργειαι, ἰδοὺ δυσχέρεται ἢ μᾶλλον κίνδυνοι φοβεροί, τοὺς ὁποίους μόνον νοῦς πεπειραμένος καὶ χεὶρ δεξιὰ καὶ φιλοπατρία θυσιάζουσα τὰ ἴδια χάριν τῶν δημοσίων δύνανται νὰ καταπολεμήσωσιν. Ἀλλὰ ποῦ ἡ διάπυρος αὕτη φιλοπατρία, καὶ ἡ δεξιὰ χεὶρ καὶ ὁ πεπειραμένος νοῦς; Ἄλλοτε, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ ἀγῶνος, ἐνῶ ἐκόχλαζε μὲν ἡ ἐνθουμανία, ἀνηλεὲς δ' ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῶν Χριστιανῶν ὁ πέλεκυς τῶν κρατούντων καὶ τὸ βάρβαρον τοῦ μισοῦ ἔχαιεν ἅπληστον πρὸ τῆς περιουσίας ἐκείνου, περιουσίας διὰ θρόμβων αἵματος κατασκευασθείσης, οἱ ἐνταῦθα προὔχοντες, οἱ διχονοοῦντες μὲν πρὸς ἀλλήλους, ὡς μία δὲ ψυχὴ αἰσθανόμενοι, καὶ ὡς εἰς νοῦς σκεπτόμενοι, καὶ ὡς ἐν σῶμα ἐνεργοῦντες ὁσάκις προσεβέβηλλοντο ἢ ἐκινδύνευον νὰ προσβληθῶσιν, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον, τὰ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ τῶν σχολείων, ἐνὶ λόγῳ τὰ τοῦ Γένους, ἐξανίσταντο ἄθροοι καὶ ἐξανιστάμενοι προσελάμβανον ἢ ἐθεράπευον διὰ πάσης θυσίας τὴν προσβολήν. Τότε καὶ ἱεραρχῶν πώγωνες ἐκείροντο ἐν παρτάξει, καὶ ῥίνες πατριαρχῶν ἐδιχοτομοῦντο, καὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν κεφαλαὶ κατεκυλίοντο αἱματόφυρτοι (1).

(1) Ἐννοεῖ ὁ γράφων τὴν ἐκκοπήν τοῦ πώγωνος τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου καὶ τὴν διχοτομίαν τῆς ῥινῆς τοῦ τότε μὲν Ἐκκλησιάρχου μετὰ ταῦτα δὲ πατριάρχου Μα-

καὶ ὅμως οὐδεὶς τῶν μακαρίων ἐκείνων προμάχων τοῦ ἔθνους ἐνέδιδε!

Τοιούτου γενναίου φρονήματος τὴν δῆλωσιν προσεδόκων καὶ κατ' αὐτάς, ὅτε κατεπατήθησαν ἀσυστόλως πατριαρχικά δικαιώματα. Δυνάμει τῶν ἀρχαίων αὐτῆς προνομίων ἡ Ἱερὰ Σύνοδος εἶχε καθιερέσει καὶ ἐξορίσει πρὸ ἐνὸς, νομίζω, ἔτους, δύο ἀρχιερεῖς, στασιάζσαντας ἕνεκα τῶν βουλγαρικῶν ἀξιώσεων· τὴν δὲ ἐξορίαν εἶχεν ἐπικυρώσει καὶ ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις. Ἀλλ' αἰφνης διεθοήθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὅτι ἀτμόπλοιοι σπυριοστόλιστον ἔφερον εἰς τὴν Γέφυραν τοὺς καταδίκους καὶ ὅτι, ἀδιαφορούσης τῆς ἐξουσίας, Βουλγάρων ὄχλος πολὺς ὠδήγησεν αὐτοὺς ἐν Ὑριάμῳ εἰς τὸν ἐν Μπαλατᾷ βουλγαρικὸν ναὸν, πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῶν τοῦ πατριαρχείου. Ἐννοεῖς ὁπόσον καίριον τὸ κατὰ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἐκκλησίας τραῦμα· καὶ ὅμως, μόλις κατωρθώθη ν' ἀποσταλῶσι μεθ' ἡμέρας οἱ στασιῶται μίαν ὥραν μακρὰν, εἰς Ὁρτάκιον! Ἀλλὰ τί καὶ ὑπερόριοι ἂν ἐγίνοντο ἐκ νέου, ἀφοῦ, ὡς ἔμαθον, πρὸ ἐτῶν δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ κλήρου, παρὰ τὰ ἀνέκαθεν νενομοθετημένα, τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐν αὐτῇ αὐτοῦ τῇ ἐπαρχίᾳ;

Τὴν ἀνοχὴν ταύτην τῶν διεπόντων τὰ τοῦ Γένους δικαιολογοῦσιν οὗτοι προτείνοντες νῦν μὲν φόβους θρησκευτικοὺς καὶ ἄλλοτε ἀνωτέραν πίεσιν. Καὶ δὲν ἀρνοῦμαι μὲν ὅτι τῇ ἀνάγκῃ καὶ θεοὶ πείθονται· ἀλλὰ καλὸν νὰ μὴ λησμονῶσιν ὅτι δὲν κόπτονται πλέον

ξίμου, τὰς γενομένας ἐπιταγὰς τοῦ κατακτητοῦ, διότι ἀπειθήσαντες εἰς τὸ βασιλεῖον πρόσταγμα δὲν ἐπέστρεψαν τῷ ἐκ Τραπεζοῦντος πρωτοδυσταρίῳ νὰ διαλευχθῇ τὴν σύζυγον αὐτοῦ καὶ νὰ λάβῃ εἰς γυναῖκα τὴν τοῦ Ἀρχοντος τῶν Ἀθηνῶν. (Ἀνάγν. τὴν ἐν τῇ Τουρκογραφικῇ τοῦ Κρουσίου ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ Μαλαξοῦ.) Σχολαίων ἑλληνικῶν σύστασις ἦτο ἀπηγορευμένη μετὰ τὴν ἄλωσιν. Πρῶτος δὲ ὁ Παναγιώτης Νικουσίος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἐξ ἐπαρχιῶν Μαυροκαρδάτος κατώρθωσαν νὰ ἰδρυθῶσι τοιαῦτα κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν καὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὑπὸ ξένον ὄνομα. Ἐφοίτων δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς αὐτὰ οἱ μαθηταὶ τὴν νύκτα διὰ τὸν φόβον τῶν κρατούντων· καὶ ἐντεῦθεν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπομεν, τὸ γνωστὸν τοῦτο ἄσμα·

«Φεγγαράκι μου λαμπρὸ,
«φέγγε με νὰ περπατῶ,
«νὰ πηγαίνω 'ς τὸ σκολιὸ,
«νὰ μαθαίνω γράμματα,» κλ.

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐλάνθανον τὴν ἀσθηρότητα τῆς ἐξουσίας μέχρι τέλους τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ὁ πολὺς τὴν φιλοπατρίαν, καὶ διὰ τοῦτο καρατομηθεὶς, Δημήτριος Μουρούζης ἀπέσπασεν ἐπίσημον ἄδειαν παρὰ Σελίμη τοῦ Γ', ὀνομάσαντος αὐτὸν δι' αὐτογράφου Γεν. ἑφορον τῶν σχολείων καὶ τῶν νοσοκομείων. ΣΗΜ. ΠΑΝΔ.

προϋχόντων κεφαλαί, οὔτε πατριάρχαι ῥινοτομοῦνται, οὔτε ληστεύονται περιουσίαι· ὅτι εἰς τὴν καταπάτησιν ἐνὸς προνομίου ἢ δικαιώματος παρκαλοῦθαι καὶ δευτέρα καὶ τρίτη, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους ἐπέρχεται ἡ παντελὴς αὐτῶν δήμευσις.

Τὴν περὶ ταῦτα ἀκήδειαν ἢ ἀπειρίαν, τὴν ὁποίαν οἰκτεῖρων, ὡς εἶπον, ὁ ἐκ τῶν ὁμογενῶν ἐπιφανής, ἤλεγχε τοὺς καταλιπόντας τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατακρίνουσι καὶ τινες τῶν ἐνταῦθα ἐφημερίδων· ἀλλ' εἰ καὶ ὁμολογῶ εὐγενῇ τὴν πρόθεσιν, δὲν ἐγκρίνω ὁμῶς καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπικρίσεως. Ὅσάκις πρόκειται νὰ ἐξετασθῶσι πράξεις Ἀρχῆς ἐλευθέραν ἐχούσης τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἀνηκούσης εἰς ἔθνος ὁμογενὲς καὶ ὁμόδοξον, ἡ ἀνατομία αὐτῶν ἔστω ὅσω προαιρεῖται ὁ τιμητὴς λεπτομερὴς καὶ αὐστηρά. Διὰ τοῦτο αἰείποτε ἐμέμφθη ἐν Ἑλλάδι τοὺς κρύπτοντας ἢ καὶ ἐπισκιαζόντας τὸ ἄτοπον τῶν κυβερνητικῶν ἔργων, καθὼς καὶ τοὺς ὑμνολογοῦντας καὶ τὰς ἀνυπάρκτους ἀρετὰς τῶν ἀπογόνων τοῦ Περικλέους. Ἐν Ἑλλάδι εἴμεθα ἐλεύθεροι, ἀνήκομεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς· ἡμεῖς διαχειριζόμεθα τὰ δημόσια καὶ ἡμεῖς ἐκπαιδεύομεν ἑαυτοὺς. Ὁφείλομεν ἄρα νὰ στιγματίζωμεν καὶ τὰ ἐλάχιστα ἐλαττώματα, καθόσον ἡ κολακεία φθείρει οὐ μόνον ἰδιώτας ἀλλὰ καὶ ἐξουσίας καὶ ἔθνη. Ἐν Ἀγγλίᾳ, τὴν ὁποίαν αἰείποτε μὲν ἔχομεν διὰ στόματος, ἥς τινος ὅμως οὐδέποτε μιμούμεθα τὰ ἀγαθὰ παραδείγματα, τὸ σκάφος τῆς πολιτείας εὐπλοεῖ καὶ τὰ ἔθνη ἀνθοῦσι, διότι οἱ Ἀγγλοὶ, ἀδυσώπητοι πρὸς τὰς ἰδίαις παρεκτροπὰς, διορθοῦσι στυλιτεύοντες καὶ οὐχὶ ἀποσιωπῶντες αὐτάς. Ἐγκρατεῖς περὶ τε τὸν λόγον καὶ τὸν ἔπαινον, δὲν ὁμοιάζουσιν ἡμᾶς, οἵτινες οὐ μόνον οὔτε διὰ μικροσκοπίου ἀνακαλύπτομεν ποτε ἐλάττωμα εἰς τῶν Ἑλλήνων τὸ ἔθνος, ἀλλὰ καὶ τῆς τυχούσης δραττόμεθα εὐκαιρίας ἵνα ἀνυψώσωμεν αὐτὸ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, λησμονοῦντες ὅτι πάλαι ποτὲ ὑπῆρξεν ἄξιον τοιαύτης ἀποθεώσεως. Δοξολογοῦντες ἀδιακόπως καὶ τὰ μομφῆς ἄξια, διεδώκαμεν εἰς τὸ ἔθνος μύλοισμα χαλεπὸν, νόσον κατακυλίουσαν ἡμᾶς εἰς θάνατον, τὴν ἱερὰν λέγω νόσον τῆς οἰήσεως, ὡς ὠνόμαζεν αὐτὴν ὁ Ἐπίκουρος.

Ἐν Τουρκίᾳ ὁμῶς κρίνοντες τὰ τοῦ Γένους, ἄλλον τινὰ κανόνα ἀρμόζει νὰ ἔχωμεν ὁδηγόν, διότι ἡ ἐξουσία οὔτε ὁμοεθνὴς οὔτε ὁμόδοξος εἶναι, ἀλλ' οὔτε ἔχει τὰ αὐτὰ τῶν χριστιανῶν ὑψηλῶν συμφέροντα· συνήθως μάλιστα καὶ ἀντιστρατεύονται πρὸς ἄλληλα. Ἐπόμενον ἄρα, πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων, καθ' ἃς ἤθελε βιασθῇ νὰ κλίνη τὸν αὐχένα ὁ ἀσθενέστερος, νὰ συμβαίνωσιν ἐξ ἀνάγκης καὶ παρτραγωδᾶ, τὰ ὅποια ἄδικον εἶναι ν' ἀποδίδωμεν εἰς ἑλλειψίν ἱκανότητος ἢ ἀγαθῆς προαιρέσεως.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἱταῶς ὑπερβολὴν ὑποπίπτει ὁ ἐνταῦθα τύπος καὶ ὅταν ὁμιλῇ περὶ τοῦ ἡμετέρου

κλήρου. Πῶς πρέπει νὰ θεωρηται ὁ κληρὸς αὐτός σοι ἔγραψα πρό τινων μηνῶν· ἐπίτρεψόν μοι δὲ νὰ ἐπαναλάβω ὅ,τι ἔλεγον τότε, διότι, ὅσοι καὶ ἂν ἐπιθυμοῦμεν ν' ἀσπασθῶμεν τὴν δεξιὰν νέων Ἀθηναίων καὶ Χρυσοστόμων, δὲν μοι φαίνεται δυνατόν νὰ φθάσωμεν ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον εἰς τὸν σκοπὸν κατακρίνοντες ἀδίκως. « Ἡ κατὰ τοῦ κλήρου, ἔγραφον, τοσαύτη καταφορὰ δεικνύει ἐπιπολαιότητα καὶ ἑλλειψὶν κρίσεως, ἡ τοῦλάχιστον ταχύτητα περὶ τὰς κρίσεις. » Πολιτεία γάρ, ἔλεγεν ὁ Πλάτων, ἀνατροφή « ἀνθρώπων ἐστὶ, καλὴ μὲν ἀγαθῶν, μὴ καλὴ δὲ κακῶν. » Ἀντὶ ἄρα νὰ κατακρίνωμεν τὸν κληρὸν τῆς γείτονος χώρας πρέπει μάλιστα νὰ θαυμάζωμεν ὅτι καὶ περ ἐν μὴ καλῇ πολιτείᾳ ἀνατρεφόμενος, καὶ περ μεταξὺ τῶν κατωτέρων τάξεων στρατολογούμενος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, (διότι οἱ ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀποφεύγουσι τὴν ἱερωσύνην,) δὲν στερεῖται καὶ ἀνδρῶν διαπρεπόντων ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ κλ. » (1).

Γεννᾷ δὲ καὶ ἕτερον σπουδαῖον ἀτόπημα ἡ κατὰ τοῦ κλήρου καταφορὰ ἡ ὀρθοδοξία ἐνταῦθα, περιεζωσμένη οὖσα ὑπὸ ἑτεροδόξων πολεμίων, κατακλύζεται ἀδιακόπως ὑπὸ κυμάτων κακοβουλίας· φρονεῖ λοιπὸν ὀρθὸν ὁ ἑλληνικὸς τύπος νὰ δίδωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ ὅπλα εἰς τὴν συγκοφαντίαν;

Ἐπειδὴ δὲ περὶ τύπου ὁ λόγος, ζητῶ τὴν ἄδειαν νὰ παρενείρω τὴν γνώμην μου καὶ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν γράφουσι περὶ τῶν αὐτόθι προσώπων καὶ πραγμάτων αἱ τε ἐνταῦθα καὶ αἱ ἄλλαχοῦ ἐκτὸς τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἐκδιδόμεναι ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες. Κατ' ἐμὲ, ὅσκις πρόκειται περὶ τῶν ἐσωτερικῶν κράτους τινός, ἄλλη εἶναι ἡ ἐντολὴ τῶν ἐντὸς αὐτοῦ δημοσιευομένων ἐφημερίδων, καὶ ἄλλη ἡ τῶν ἐκτὸς. Αἱ μὲν ἐσωτερικαὶ, ἀνέχουσιν εἰς τὸν τύπον τὸν παρὰ τῶν Γάλλων καλούμενον *presse militante*, ἔργον ἔχουσι τὴν συζήτησιν καὶ τὴν πάλιν· διότι ἔχουσιν ἀδιακόπως ὑπ' ὄψιν καὶ πράγματα καὶ πρόσωπα καὶ λόγους καὶ πράξεις καὶ πολιτείαν, ἐνὶ λόγῳ πᾶσαν περίστασιν ἥτις, ἔστω καὶ ἐλαχίστη, συντελεῖ πολλάκις εἰς τὴν ἀνίχνευσιν καὶ τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας. Αἱ δὲ ἐξωτερικαὶ, στερούμεναι τῆς ἀμέσου καὶ ἐνδελεχοῦς ταύτης ἐποπτείας, καταγράφουσιν ὅσα γεγονότα καὶ δὲν περιπλέκονται εἰς συζητήσεις θεμελιωμένας ἐπὶ ὑποθέσεων, τηλεσκοπικῶν παρατηρήσεων καὶ ἀνταποκρίσεων ἐνίοτε ἰδιοτελῶν.

Ἐνδέχεται τις ὅμως ν' ἀντείπῃ ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη δὲν εἶναι πάντοτε ὀρθή· καὶ τοῦτο μὲν ἴσως, ἀλλὰ διὰ τὰ πράγματα κράτους οἷον τὸ τῆς Ἀγγλίας· διότι καὶ ὁ ἐν Πητρούπολει, φέρ' εἰπεῖν, συζητῶν τὰ περὶ αὐτῶν γινώσκει ὅτι καὶ οἱ νόμοι ἐνεργοῦνται ἀπαραχαράκτως, καὶ τί προσθεύει ἐκάστη

πολιτικὴ μερίς, καὶ τίνες οἱ διοικοῦντες αὐτάς, καὶ ποία ἡ ἐπικρατοῦσα ἀρχή, καὶ ποία ἡ ἀγωνιζομένη νὰ ἐπικρατήσῃ· γινώσκει τί ζητεῖ ἡ μερίς τοῦ **Derby**, τί ἡ τοῦ **Palmerston** καὶ τί ἡ τοῦ **Cobden**· γινώσκει δὲ καὶ τὸ ἄλλο τοῦτο, τὸ σπουδαιότατον, ὅτι ὅπου ἐτάχθη ἕκαστος ἐκεῖ καὶ ἔμεινεν. Ἀλλὰ πῶς δύναται νὰ συζητήσῃ ἀσφαλῶς ἐν Λονδίνῳ, ἐν Τεργέστῃ, ἐν Βιέννῃ ἢ ἐνταῦθα τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐνῷ ἡμεῖς οἱ γηράσκοντες ἐν αὐτῇ, οἱ σπουδάζοντες καὶ σπουδάζοντες καὶ τὰς παρὰβυστοτέρας γωνίας τῶν διανοημάτων τῶν πολυμαχῶν καὶ παλινδινήτων αὐτῆς πολιτικῶν, οὐ μόνον δὲν κατωρθώσαμεν ποτε νὰ μάθωμεν ποία τὰ πολιτικὰ δόγματα τοῦ ὀρεινοῦ καὶ ποία τὰ τοῦ πεδινοῦ, τί ἐθνικὸν ζητοῦσιν οἱ περὶ Βούλγαρον καὶ τί οἱ περὶ Κανάρην, ποία ἡ κυριεύουσα καὶ ποία ἡ μειοψηφοῦσα ἀρχή, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀφ' ἐσπέρας ὀρεινοὺς εὐρίσκομεν τὸ πρῶτον πεδινοὺς καὶ τὰν ἀπάλιν;

Εὐχαριστῶ σοι διὰ τὰ σταλέντα μοι νεώτερα ἑλληνικὰ βιβλία· περὶ αὐτῶν ὑπόσχομαι νὰ γράψω ὀλίγα, ἀλλὰ τοῦτο ἔάν ἐξακολουθῇ βορβοροῦσα τοὺς δρόμους ἡ ἀνεξιλάστος βροχή, καὶ βιάζουσά με νὰ συνδικλέγωμαι μετὰ νεκρῶν ἐν τῷ δωματίῳ μου. Ὁ Νόννος, εὐτυχέστερος ἐμοῦ, ἐπεκάλει τὴν βροχὴν φιλοπάρθενον· ἐγὼ ὅμως ἀντὶ χαριτοδρύτων παρθένων τερπουσῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἔχω πρὸ ἐμοῦ κονδύλια βρόντα οὐχὶ χαρίτων ἀλλὰ μελάνης ἀμαυρώσης αὐτοὺς.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ νεκρῶν δὲν θ' ἀπορήσῃς μανθάνων, καθόσον μάλιστα καὶ πρὸ ἐτῶν ἔγραφον τοῦτο, ὅτι συχνάκις ἐρχόμενος εἰς τὰς περιοχὰς τῶν ἐκκλησιῶν, ὅπου θάπτουσιν οἱ ἐν Τουρκίᾳ τοὺς ἀποθανόντας, ἀναγινώσκω τὰ ἐπιτύμβια. « Εἰ λύπης ἐθέλήσεις κρατεῖν, ἔλεγεν ὁ ὕπατος τῶν φιλοσόφων, περιπόλει τοὺς τάφους, καὶ τοῦ πάθους ἔξεις τὸ φάρμακον, καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονίας ὄψαι παραιτέρω κόνεως μὴ κεκτημένους τὸ φύσημα. » Πόσω περίεργον ἄμα δὲ καὶ διδακτικὴν ἀνθολογίαν θὰ συνέταπτεν ὅστις, καιροῦ καὶ χρημάτων εὐπορῶν, ἡσχολεῖτο εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν ἐπιτυμβίων τούτων! Εἰς ταύτην καὶ εἰς ἄλλην μίαν, τὴν τῶν ἐπιγραμμάτων, ὅσα ἔθος ἐπικράτει νὰ προτάσσωνται εἰς τὰ πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἐκδιδόμενα βιβλία, πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμουν νὰ ἐπιδοθῶ· καθόσον μάλιστα ἐκ τῶν δευτέρων τούτων ἠθέλωμεν γνωρίσει πολλοὺς λογίους ἀλλ' ἀγνώστους ὁμογενεῖς τῶν παρελθόντων χρόνων· πρὸς τοῦτο ὅμως δὲν ἀρκεῖ μόνη ἡ ἐπιθυμία, διότι σήμερον εἶπα ποτὲ « τὰ πάντα τῷ χρόνῳ τέμνεται καὶ πράττεται. » Ἐξῆρσο.

N. A.

(1) Ὅρα φυλλάδ. 310, σελ. 93.